

(De oorkonden van Bergeijk en Westerhoven vanaf de 14de eeuw)

**Uitgifte van de gemeint van Eycke en Westerhove door de hertog van Brabant
op de feestdag van Matheus evangelist (24 september) 1331.**

ORIGINEEL:

Er is geen origineel meer voorhanden.

AFSCRIFTEN:

1. Archief: ARAB Handschriftenverzameling nr 3 fol 171. Afschrift op perkament van een origineel dat niet meer voorhanden is. Het afschrift is niet gedateerd. Geen zegels of handtekeningen, wel een bijschrift aan de kop, zie onder. Het handschrift lijkt 15de eeuws te zijn.
2. D. Enklaar heeft een ander afschrift (uit het BHIC) gecopieerd en gelezen. Deze is gepubliceerd in: D. Th. Enklaar, 1941, Gemeene gronden in Noord-Brabant in de middeleeuwen, Utrecht, op p.24-25.

BIJZONDERHEDEN:

Er is een vidimus van deze uitgifte op 20 sept 1391 waarvan een zeventiende-eeuwsch afschrift bewaard is in het Rijksarchief in Noord-Brabant (BHIC (Brabant Historisch Informatie Centrum) het Boek van de Leen en Tolkamer, inv nr 158A (toegangsnummer 8)) en in RHCE (Eindhoven), Gemeentearchief van Bergeijk, nr 3. Deze is als laatste volledig weergegeven (zie onder).

REGEST:

Hertog Jan III van Brabant geeft aan al zijn cijns- of leenmannen van de het hof (villa) Bergeijk en Westerhoven die mee willen doen en deelgenoot zijn, de gemeente en de wildernissen uit tegen een jaarlijkse erfcijns van vijf oude grote schellingen Tours. Deze wildernissen liggen binnen de hierna te omschrijven grenspalen (zie de vertaling geel). Echter de allodiale goederen en de rechten en rechtspraak van andere heren binnen deze grenspalen horen hier niet bij. De opbrengst van wat twee betrouwbare (cijns)mannen uit deze wildernis aan deelnemers mogen verkopen mag de jaarcijns niet overschrijden. De rentmeester in Den Bosch mag een vorster benoemen die vreemd kleinvee en beesten van de wildernis mag weren. Niet-gerechtigden die zonder toestemming van de mannen hun vee weiden op de wildernis moeten een boete betalen van twintig kleine zwarte schellingen Tours. Uitgegeven op dinsdag na het feest van Matheus-evangelist (24 september) van het jaar 1331.

TRANSCRIPTIE 1: van de tekst van de uitgiften van de gemeint van Eyke en Westerhoven door de hertog van Brabant uit de Handschriftenverzameling (zie boven).

Copiist Daniel Vangheluwe

Datum: 3-02-2011

(Aan de kop van het afschrift staat in een andere hand, in een 15de eeuws schrift, het volgende bijschrift:)

Carte d erve van bercheyke jegens die van loen

(het afschrift:)

Nos Johannes Dei gracia Lothr(ingen) Braban(tie) ex Lymburgie Dux notem facimus ex nos omnes communitates et wastinas nostras sitas infra limites seu palos infrascriptos, videlicet a loco Rythoven usque ad palum dictum Dummellen et a dicto loco usque ad palum, abbatis de Afternake, ab illo loco ad palum dictum de Boxstele, ab illo loco ad palum comitatem Lossensis, ab illo loco ad locum dictum Laixvoirt jacentem prope Curiam de Lummel, ab illo loco ad locum dictum te Peelterdijcke, a dicto

loco ad molendinum apud lummel ab illo loco ad locum dictum de Scoengars, ab illo loco ad palos de Wailwyc stantes supra antiqua fossam, Et a dicto loco ad preum palum dictum van Rythoven, bonis allodialibus necnon juribus et jurisdictionibus aliorum dominorum infra dictos palos existentibus et jacentibus dumtaxat exceptis universis singulis hominibus no(str)is villarum n(ost)rarum de Eycke et de Westerhoven ad opus eorum et omium commorancium infra dictos limites seu terminos omnium, qui in dicta emptione nunc et non postea perticipes esse voluerunt et **consortentis**, propter n(ost)ram et eorem utilitatem vendidimus ab **ipsius** seu eorem heredibus et succesoribus ad dictam communitatem spectantibus jure **hereditario** obtinendas et habendas ad communes eorem usus pro certo prelevio decem librarum grossorum turonensium antiquorum nobis ab eisdem hominibus no(str)is integraliter solutarem. **Et** pro annuo et hereditario censu quinque solidorum grossorum tuornensium antiquorum nobis no(str)isq(ue) heredibus et successoribus ad hominibus dictarum villarum, et ab eorem heredibus singulis annis eodem die, quo census n(oste)r apud Eersel nobis persolvitur inperpetuum solvendorum. Insuper consedimus dictis hominibus no(str)is quod ipsi unaquaque dictarum villarum nostrarum de Eycke et Westerhove duos viros ydoneos quos ad hoc utiles sibi viderint ex se possint eligere ad dividendum et perticipandum prelevium supradictum secundum quorum **ordinatorem** dictis wastinis perpetue debent uti qui de dicti bonis tantum vendere vel exhibere potuerent ad firmam perpetuam quod a dicto censu dictorum quinque solidorum grossorum tournensium antiquorum singulis annis et non amplius **Relevantur** Si vero **aliquis** extraneus qui jus in dicta communitate non habuerit ex predicta venditione usus fu(er)it eadem cum animalibus suis vel aliquo alio modo contra eorem voluntatem et consensum volumus quod receptor n(oste)r de Busco presens vel futures eis ponat et statuatur nomine nostri unum forestarium qui pecora et animalia aliena arrestare valeat, quotienscumque hoc acciderit. Et penam inde levet ut recipiat ad **opium** no(stroru)m viginti solidorum nigrorum **tournensium** parvorum. Promittentes pro nobis nostrisque heredibus et successoribus quod omnia et singula premissa dictis hominibus

Nostris inviolabilitur observabimus et observari faciemus. Et quod contra hoc seu eorum aliqua in futurum per nos alium vel alios non viniemus nullamque exeptionem calliditatem aut occasionem **queremus** Per quam vel per quas premissa **vel** eorem aliqua revocari vel infringi poterunt auquo modolibet infirmari. In quorum omnium testimonium et munimen sigillum nostrum presentibus l(ite)ris duximus apponendum. Datum Bruxelle die martis post festum beati Mathei ap(posto)li et ewangiliste. Anno domini millesimo tricentesimo 31 (1331).

TRANSCRIPTIE 2: van D. Enklaar (zie boven)

GEMEENTE VAN BERGEIK EN WESTERHOVEN

ii. Hertog Jan III van Brabant geeft aan zijn lieden van zijn villa Bergeik en Westerhoven tegen jaarlijkschen erftijns alle gemeenten tusschen Riethoven, Dommelen, de Heerlijkheid Boxtel, het gebied van de graaf van Loon, Lommel en Waalwijk uit.

1331 September 24.

Nos Johannes, Dei gracia Lotheringie, Brabantie, Limburgie dux, notum facimus universis, quod nos omnes communitates et wastinas nostras, sitas infra limites seu palos infrascriptos, videlicet a loco Rythoven usque ad palum dictum Dommelen et a dicto loco usque ad palum abbatis de Afternaken¹, ab illo loco ad palum domini de Boxtele, ab illo loco ad palum comitis Lossensis, ab illo loco ad locum dictum Lapvoirt, jacentem prope curiam de Lummel, ab illo loco ad locum dictum de Pelterdike, a

¹ = Echternach

dicto loco ad molendinum² apud Lummel, ab illo loco ad locum dictum te Schoongars, ab illo loco ad palos de Waelwijck, stantes supra antiquam fossam, et a dicto loco ad primum palum, dictum van Rythoven, bonis allodialibus necnon juribus et jurisdictionibus aliorum dominorum infra dictos palos existentibus et jacentibus dumtaxat exceptis, universis et singulis hominibus nostris villarum nostrarum de Eyck et de Westerhoven ad opus eorum et omnium commorancium infra dictos limites seu terminos omniumque, qui in dicta emptione nunc et non postea participes esse voluerint et consortes, propter nostram et eorum utilitatem vendidimus ab ipsis³ seu eorum heredibus et successoribus ad dictam communitatem spectantibus jure hereditario obtinendas et habendas (ad) communes eorum usus pro certo prelevio decem librarum grossorum Turonensium antiquorum, nobis ab eisdem hominibus integraliter solutarum, (et) pro annuo et hereditario censu quinque solidorum grossorum Turonensium antiquorum nobis nostrisque heredibus et succesoribus ab hominibus dictarum villarum et ab eorum heredibus singulis annis eodem die, quo census noster apud Eerssel nobis persolvitur, imperpetuum solvendorum; insuper concedimus dictis hominibus

(p. 25)

Nostris, quod ipsi ex unaquaque⁴ dictarum villarum nostrarum de Eycke et Westerhoven duos viros idoneos, quos ad hoc utiles sibi viderint, ex se possint eligere ad dividendum et participandum prelevium supradictum, secundum quorum ordinationem dictis wastinis perpetue debent uti, qui de dictis bonis tantum vendere vel exhibere potuerint ad firmam perpetuam, quod a dicto censu dictorum quinque solidorum grossorum Turonensium antiquorum singulis annis et non amplius reveletur(?)⁵; si vero aliquis extranetus, qui jus in dicta communitate non habuerit ex predicta venditione, usus fuerit eadem cum animalibus suis vel aliquo alio modo contra eorum voluntatem et consensum, volumus, quod receptor noster de Busco presens vel futurus eis ponat et statuatur nomine nostri unum forestarium, qui pecora⁶ et aliena arrestare valeat, quotiescumque hoc acciderit, et penam inde levet, ut recipiat ad opus nostrorum viginti solidorum nigrorum Turonensium parvorum; promittentes pro nobis nostrisque heredibus et successoribus, quod omnis et singula premissa dictis hominibus nostris inviolabiliter observabimus et observari faciemus et quod contra hoc seu eorum aliqua in futurum per nos, alium vel alios non veniemus nullamque exceptionem, calliditatem aut occasionem quiremus, per quam vel per quas premissa eorum aliqua revocari vel infringi poterunt aut quomodolibet infirmari. In quorum annuum testimonium et munimen sigillum nostrum presentibus literis duximus apponendum. Datum Bruxelle die martis post festum beati Mathei⁷ apostoli et evangeliste anno Domini millesimo tricentesimo tricesimo primo (1331).

BIJZONDERHEDEN:

We geven hier onder de vertaling van de eerste lezing. De verschillen tussen de transcriptie van het afschrift uit de Handschriftenverzameling en die van Enklaar in zijn rood weergegeven.

VERTALING⁸:

Wij, Johannes bij de gratie Gods hertog van Lotharingen, Brabant en Limburg doen weten dat wij al onze gemeinten en wildernissen gelegen binnen de grenzen of palen zoals hieronder omschreven, te weten,

van de plaats Rythoven tot de paal genaamd Dummellen en van genoemde plaats tot de paal van de abdij van Afternake (Echternach) van die plaats naar de paal genaamd van Boxel van die plaats naar

² Hs.: molendinium

³ Ha.: ipsos

⁴ Hs.: unequaque

⁵ Hs.: reveletier, met een streep er boven

⁶ Hs.: precora

⁷ Hs.: Mathee

⁸ door Kik de Nooijer op 19 mei 2011.

de paal graafschap van Loon van die plaats naar de paal genaamd Laixvoirt liggende bij de hof van Lummel van die plaats naar de plaats genaamd de Peelterdycke van genoemde plaats naar de molen bij Lummel van die plaats naar de plaats genaamd de Scoengars, van die plaats naar de palen van Wailwyc staande boven de oude gracht en van die plaats naar de eerste paal genaamd van Rythoven,

allodiale goederen en rechten en rechtspraak van andere heren binnen de genoemde palen bestaande en liggende in ieder geval uitgesloten,

aan onze mannen van onze dorpen Eycke en Westerhoven ieder voor zich en gezamenlijk ter bewerking door hen en door alle inwoners binnen de genoemde grenzen, die in de genoemde verkoop nu en niet later wilden meedoen en deelgenoot zijn, voor ons en hun nut verkocht hebben,

aan henzelf of hun erfgenamen en opvolgers krachtens erfrecht behorend bij genoemde gemeenschap, verkrijgend en hebbend voor hun gemeenschappelijk gebruik, voor een zeker voorlijf van tien ponden in oude Tourse groten aan ons door dezelfde mannen geheel te voldoen. En een jaarlijkse, erfelijke cijns van vijf schellingen in oude Tourse groten aan ons en aan onze opvolgers en erfgenamen door de mannen van genoemde dorpen en door hun erfgenamen ieder jaar op dezelfde dag waarop onze cijns in Eersel vervalt tot in eeuwigheid te betalen. Bovendien staan wij onze genoemde mannen toe dat ieder van onze genoemde dorpen Eycke en Westerhoven twee bekwame en betrouwbare mannen, die zij daartoe geschikt vinden uit hun midden kunnen kiezen om bovengenoemd voorlijf te verdelen en toe te delen volgens regeling van wie genoemde wildernissen voortdurend mogen gebruiken, die van de genoemde goederen slechts zoveel voortdurend, vast kunnen verkopen of uitgeven tot dat ze aan de genoemde cijns van genoemde vijf schellingen oude Tourse groten per jaar en niet meer zullen ontvangen.

Indien een of andere buitenstaander, zonder daar recht op te hebben, van de genoemde gemeint uit de voornoemde verkoop gebruik maakt hetzij met zijn beesten of anders, zonder hun toestemming, willen wij dat onze ontvanger in Den Bosch, zowel de huidige als een toekomstige, een vorster benoemt die vreemd kleinvee en beesten (schapen etc. en koeien) mag opbrengen. En een boete oplegt en int voor ons van twintig kleine zwarte schellingen Tours. Belovende door ons en onze erfgenamen en opvolgers onverkort te zullen handhaven en te doen handhaven voor onze genoemde mannen al het hiervoor genoemde, zowel enkel als tesamen. En dat tegen dit (de overeenkomst) of hen in de toekomst door ons, een ander of anderen geen actie zal worden ondernomen en dat wij geen uitzondering, slimmigheid of gelegenheid zullen zoeken waardoor hun voornoemde rechten op een of andere manier herroepen kunnen worden of inbreuk op deze gepleegd kan worden, of op een of andere manier teniet gedaan kunnen worden. Datum, zegel . .

TEKSTEN IN KLEUR: die komen in een toelichting aan de orde

HULP BIJ DE VERTALING:

dumtaxat=alleen, enkel, slechts, minstens, tenminste, althans, in ieder geval, in zoverre, voor zover als, namelijk (postklass),

commorancium= inwoners

emptio= aankoop

postea= daarna, later

solutarem= vrij van schulden of verplichtingen

grossus= dik grof ruw

insuper= bovendien

idoneus= geschikt betrouwbaar

consedeo= samenzitten

praemittere= tevoren noemen

concedo= toestaan
pecus pecoris= kleinvee, schapen, varkens
calliditas= slimheid sluwheid doortraptheid, schrandere handigheid
alius= een ander, verschillend anders, de overige de rest van
vel= of ook, en
quaero= zoeken een gerechtelijk onderzoek instellen
spectare= horen bij
quorum= van wie
ordinatio= regeling
tantum= slechts
aliqua= op de een of andere manier

./.

Vidimus op 20 september 1391
Uitgifte van de gemeint van Eycke en Westerhove door de hertog van Brabant uit 1331.

ORIGINEEL:

RHCE, Gemeentearchief van Bergeik, nr 3.

We geven hieronder de tekst van het origineel weer.

REGEST:

12. regest: Hertogin Johanna bevestigt den brief waarmede haar vader hertog Jan III den goeden lieden van Bergeik en Westerhoven tegen voorlijf en ertijns een gemeente verkocht en hun veroorloofd heeft, daarvan zooveel te verkoopen, dat zij hun tijns betalen kunnen, en veroorlooft den tijns van de gemeente van Achel, die met die van Bergeik en Westerhoven vereenigd is, voortaan van de geheele gemeente te betalen.

Op p.26

1391 September 20.

Johanna, bij der gratien Godts hertoginne van Lucxenborch, van Lotrijck, van Brabant ende van Limborch, marcgravinne des heylichs Rijcx, doen condt allen lieden, dat want onsen lieven heere ende vader hertoge Jan van Lotheringen, van Brabant ende van Limborch, daer Godt die ziele af hebben moet, met sijnen openen brieven vercocht heeft onsen goeden lieden van **Eycke ende van Westerhoven** ende henne gebueren seecker gemeynten ende heyde om eenrehande voorlijff ende erfchijns van vijff schellingen ouder grooten Tornoysen, jaerlijcx onsen voorschreven rentmeesters behoeff te betaelen, gelijk die brieve, daerop gemaect, claerlijck innehouden ende begijpen, ende onsen lieven heere ende vader voorschreven denselven onsen lieden van Eycke ende van Westerhoven geoirloff heeft⁹ te vercoopen bij rade van twee, die hun daertoe oirboirlijck duncken, uut heen vors gemeynt ende heyde alsoo veele, dat sij onsen erfchijns ons jaerlijcx mede betaelen mogen, soo eest, dat wij onss voirs liefs heren ende vaders brieve hieraf¹⁰ ende stedigen, willecoren onsen lieden van Eycke ende van Westerhoven ende dengenen, die aen dese heyde ende gemeynte deelachtich sijn, van heure gemeynte ende heyde, alsoo veele uuyt te geven

⁹ Hier staat in het hs. Een open ruimte met stippeltjes, die ook in het achtiende-eeuwsche afschrift, dat terzelfder plaatse bewaard wordt, opengelaten is.

¹⁰ Als boven; vul in *vestigen*?

ende te vercoopen, dat sij onsen erfchijns mogen betaelen ende desgelijcx daertoe die hefschet¹¹, die sij ons hierom hebben gedaen ende den cost, die daeraen gegangen is, sonder meer, gelijk voorschreven is; voorts want die van Achel huere gemeynthe, geheeten tScheneken gelegen int Henckbosch, vereenicht hebben metter gemeynthe ende heyden onses dorps voorschreven ende huere gebueren bij hennen consente ende wille ende die van Achel ons jaerlijcx van derselver gemeynthe geldende sijn twintich oude grooten tornoyesen, soo oirloven wij hen desen chijns van twintich oude grooten te

p.27

maecken aen dier aelinge gemeynthe ende heyde voorschreven bij rade der goede luyde van onsen dorpe wege van Eycke ende van Westerhoven, die daertoe genomen sijn, in derselver maniere, dat die chijns van vijff scellingen groote sal werden gemaect, gelijk voors is behoudelijck altoos onsen heer(ijcheit, alle)¹² argelist¹³ uutgescheyden. In oirconde ende vesticheden des hebben wij onsen zegel aen desen brieff doen hangen. Gegeven tot Brussel 20 dagen in 7bri int jaer ons Heeren 1391. Onder stont: Per dominiam ducissam, presente Johanne Duess, magistre coquine. Ende was onderteekent: W. Bonth

Zeventiende-eeuwsch afschrift – Rijksarchief in Noord-Brabant; Gemeente-archief van Bergeik , no 2.

13. Regest

Kanselier en Raad van Brabant verdeelen een gemeente waarover de goede lieden van Bergeik en Westerhoven met die van Achel eenerzijds en die van Waalre en Valkenswaard anderzijds sinds lang geschil hebben gehad, op hun verzoek.

1453 Januari 31.

¹¹ Zoo ook in het achtiende-eeuwsche afschrift. Lees: *hofschoot*?

¹² Het tussen haakjes geplaatste ontbreekt in beide afschriften

¹³ Hs.: beargelist; zoo ook in het achtiende-eeuwsche afschrift